

**МИ
ПАМ'ЯТАЄМО...**

**Електронний
лінгвомеморіальний
альманах**

Хмельницький 2021

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра української філології

Ми пам'ятаємо...

Електронний лінгвомеморіальний альманах

Матеріали круглого столу
Всеукраїнської науково-практичної
конференції
«Проблеми філології: історія та сучасність»
(Хмельницький, 19 лютого 2021 року)

**Ми пам'ятаємо : електронний лінгвомеморіальний альманах. Упорядник
Торчинський М. М. Хмельницький, 2021. 47 с.**

Матеріали круглого столу Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Проблеми філології: історія та сучасність» (19 лютого 2021 року)

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української філології
Хмельницького національного університету (протокол № 12 від 5 квітня 2021 р.)

У першому випуску альманаху подано спогади про відомих мовознавців
України Петра Семеновича Дудика, Віталія Вікторовича Жайворонка, Святослава
Йосиповича Караванського, Валентину Миколаївну Литовченко, Валентину
Ісидорівну Перебийніс, Ганну Романівну Передрій, Олександра Даниловича
Пономарева, Віру Юріївну Франчук.

ЗМІСТ

Передмова.....6

*Дудик
Петр Семенович*

**ПАТРИОТ. НАУКОВЕЦЬ.
УЧИТЕЛЬ**

Павлушенко О. А. 7

*Жайворонок
Віталій Вікторович*

**В. В. ЖАЙВОРОНОК –
ЛЕКСИКОГРАФ,
ЛЕКСИКОЛОГ,
ЕТНОЛІНГВІСТ**

Торчинський М. М. 12

**ПОЧЕСНИЙ ПРОФЕСОР
УМАНСЬКОГО
ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ**

Розгон В. В. 18

*Караванський
Святослав Йосипович*

**СВЯТОСЛАВ
КАРАВАНСЬКИЙ:
БІОГРАФІЧНИЙ ПОРТЕТ
У ПРОФІЛЬ**

Фаріон І. Д. 21

*Литовченко
Валентина Миколаївна*

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ

*Кухар Н. І.,
Прокопчук Л. В.* 26

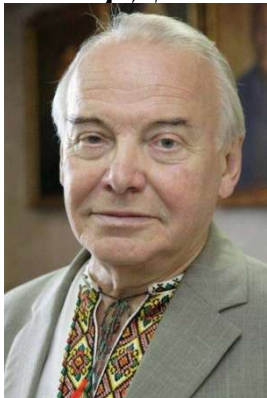
*Перебийніс
Валентина Ісидорівна*

*Передрій
Ганна Романівна*

*Пономарів
Олександр Данилович*

*Франчук
Віра Юрійвна*

**В. І. ПЕРЕБИЙНІС –
ФУНДАТОР
СТРУКТУРНО-
МАТЕМАТИЧНОЇ
ЛІНГВІСТИКИ**

Голубова Н. В. 30

**Г. Р. ПЕРЕДРІЙ –
НАУКОВЕЦЬ-
МЕТОДИСТ, УЧИТЕЛЬ
УЧИТЕЛІВ**

Ярмоленко Г. А 34

**ІЗ ГРОНА
ШІСТДЕСЯТНИКІВ
(СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ)**

Мацько В. П. 37

**ВІРА ЮРІЇВНА
ФРАНЧУК – (НЕ)ПРОСТО
ЛЮДИНА, ДРУГ,
НАУКОВЕЦЬ**

Денисюк В. В. 42

ПЕРЕДМОВА

Набувши певного досвіду в педагогічній і науковій діяльності, ми ще більше починаємо цінувати своїх викладачів та наукових керівників, які передавали нам свої знання, щедро ділилися напрацюваннями, допомагали вирішити наші проблеми. Та й пізніше, після закінчення університету, аспірантури чи докторантури, ми ще не раз зверталися до своїх вихователів за порадою.

Це ж саме можна сказати про колег, особливо тих, хто тривалий час працював на кафедрі чи в лабораторії і теж був гарним порадником у будь-яких ситуаціях.

Але час і хвороби немилосердно забирають із наших лав дорогих нам людей. Досить лише згадати Степана Пилиповича Бевзенка, Любомира Омеляновича Белея, Олеся Івановича Білодіда, Дмитра Григоровича Бучка, Валерія Анатолійовича Бушакова, Івана Романовича Вихованця, Святослава Йосиповича Головащука, Арнольда Панасовича Грищенка, Ніну Василівну Гуйванюк, Сергія Івановича Дорошенка, Петра Семеновича Дудика, Віталія Вікторовича Жайворонка, Ірину Михайлівну Желєзняк, Юрія Олександровича Карпенка, Ніну Федорівну Клименко, Лідію Михайлівну Коць-Григорук, Іллю Корнійовича Кучеренка, Валентину Миколаївну Литовченко, Василя Вікторовича Лучика, Наталію Федорівну Непійводу, Василя Васильовича Німчука, Романа Івановича Осташа, Євгена Степановича Отіна, Валентину Ісидорівну Перебийніс, Ганну Романівну Передрій, Лева Михайловича Полюгу, Олександра Даниловича Пономарева, Віталія Макаровича Русанівського, Віталія Григоровича Склярєнка, Михайла Івановича Сюська, Ніну Іванівну Тоцьку, Григорія Михайловича Удовиченка, Віктора Дмитровича Ужченка, Віру Юріївну Франчук, Михайла Лукича Худаша, Віктора Антоновича Чабаненка, Павла Павловича Чучку, Юрія Володимировича Шевельова, Каленика Федоровича Шульжука, Івана Пилиповича Ющука, щоб переконатися, скільки відомих мовознавців покинули наш світ на початку ХХІ століття, і це далеко не повний список.

Згадати імена тих, кого з нами немає, сказати про них гарне слово, подякувати за все зроблене на благо України, української науки, тих інституцій, де вони працювали, розповісти про спільну роботу – таку мету ми ставили, запропонувавши на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми філології: історія та сучасність» провести 19 лютого 2021 року круглий стіл «Ми пам'ятаємо...», за матеріалами якого і підготовлено цей електронний лінгвомеморіальний альманах.

Щиро дякуємо усім, хто взяв участь у круглому столі і хто підготував спогади про своїх Учителів. Плануємо конференцію проводити один раз на два роки, як і круглий стіл, тому надіємося, що 2023 року світ побачить другий випуск альманаху «Ми пам'ятаємо...».

З повагою – Михайло Торчинський

Павлушенко О. А.
(*Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського*)

ПАТРІОТ. НАУКОВЕЦЬ. УЧИТЕЛЬ

Дудик Петро Семенович (1926–2013), доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Коло наукових інтересів: методологія мовознавства, синтаксичний лад української мови, лінгвістична стилістика, лінгводидактики.

В учительській спільноті Вінниччини, та й усю Україну є багато тих, хто з вдячністю й теплом у серці гордо скаже, що є учнем чи ученицею Петра Семеновича Дудика. Доктор філологічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, мудрий педагог, творчий пошукувач нового й раціонального в лінгводидактиці, Петро Семенович ніколи не був байдужим до результатів своєї викладацької праці, постійно дбав, аби його студенти успішно оволодівали глибокими знаннями української словесності й майстерно передавали ці знання школярам. Володіючи енциклопедичними знаннями про мову, досвідчений учитель просто й доступно витлумачував молоді глибини мовознавчої науки, формував засади теоретичного мислення, уміння аналізувати, здобувати істину й аргументи для її доведення.

Сам маестро стилю мав майже фантастичне відчуття мови, умів висловлюватися не тільки правильно й грамотно, а й вишукано поєднуючи слова; вкладав думку в красиву словесну оправу, невтомно працював над огранкою власного мовлення й тактовно допомагав у цьому колегам та всім, хто звертався до нього за порадою.

Народився Петро Семенович 10 червня 1929 року на Холмщині, у селі Косинь (тепер це Владавський повіт Люблінського воєводства Польщі). Світогляд майбутнього науковця-україніста формувався під впливом особливостей суспільно-політичного та громадсько-культурного життя русинської спільноти Холмщини. Русини, як себе називали українці, які проживали в цьому багатостраждальному краї ще з IX століття, поза їхньою волею потрапили на перепуття історії. Ці землі завойовували то Литва, то Польща, то Росія. Українці Холмщини внаслідок

експансії етнічно й ментально чужих держав зазнавали духовних поневірянь і потерпали як від полонізаторів, так і від русифікаторів. Українське населення Холмщини й Підляшшя змушене було пристосовуватися до обмежень своїх національно-культурних традицій і мовних прав. Життя в умовах постійного антиукраїнського терору зміцнило етнокультурні й релігійні підвалини національної самосвідомості українців Холмщини.

Перші кроки в здобутті освіти Петро Дудик зробив у Косинецькій сільській школі, де навчався до 1939 року. А читати класиків української літератури та усвідомлювати себе українцем юнак почав, спілкуючись із викладачами Холмської гімназії, серед яких були колишні професори Львівського університету. Петро Семенович згадував, що курс історії учні гімназії слухали у викладі науковця європейського рівня Мирона Кордуби, а грецької мови їх навчав Михайло Білик. У Холмському соборі ще юний гімназист осягав усю глибину проповідей єпископа Іларіона (Івана Огієнка), проймався переконливими словами духовного наставника, переймав від нього український погляд на події сучасності й історії. Вивчення латині, грецької, німецької мов пробудило зацікавлення лінгвістикою, заклало підґрунтя академічної освіти майбутнього мовознавця.

У юнацтві Петру Дудикові разом із сім'єю довелося пережити депортацію.

У вересні 1945 року юнак став студентом тоді Ровенського державного учительського інституту, який закінчив з відзнакою 1947 року. Наступні півроку викладав українську мову й літературу в Ровенській фельдшерсько-акушерській школі. Після одруження переїхав до Дніпропетровська, де поринув у роботу з повною віддачею: працював одночасно у двох школах і сам навчався. За два з половиною роки екстерном закінчив з відзнакою Дніпропетровський державний університет і, успішно склавши вступні іспити, 1 вересня 1951 року став аспірантом Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, де займався науково-дослідницькою роботою під керівництвом академіка Л. А. Булаховського.

Наукові пошуки молодого дослідника в галузі синтаксичного ладу української мови увінчалися у квітні 1955 року успішним захистом дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук на тему «Неповні та еліптичні речення в сучасній українській літературній мові» на засіданні вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН України, членами якої були М. П. Бажан, О. І. Білецький, Л. А. Булаховський, П. Г. Тичина, М. Т. Рильський. Важливість результатів цієї наукової розвідки засвідчує опублікування 1958 року повного тексту дисертації в академічному збірнику «Дослідження з синтаксису української мови».

Після закінчення аспірантури до 1972 року Петро Семенович працював у Полтавському педагогічному інституті ім. В. Г. Короленка, пройшовши шлях

професійного зростання на посадах старшого викладача, доцента, завідувача кафедри української мови, а з 1961 року – проректора з наукової роботи цього вишу.

З 1972 по 1995 рр. Петро Семенович очолював колектив кафедри української мови спочатку Вінницького педагогічного інституту імені М. Островського, а після його реорганізації – Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. У червні 1973 року П. С. Дудик завершив тривалий етап своєї науково-дослідницької роботи й захистив в Інституті мовознавства імені О. О. Потебні НАН України докторську дисертацію «Синтаксис сучасного розмовного літературного мовлення», здобувши науковий ступінь доктора філологічних наук.

Непересічний внесок Петра Семеновича у вітчизняне мовознавство й шкільну та академічну лінгводидактику знайшов визнання не тільки в наукових колах, а й на державному рівні – 1985 року Президія Верховної Ради УРСР присвоїла професорові звання заслуженого працівника вищої школи.

Творчий і дослідницький неспокій був постійним супутником Петра Семеновича на життєвому й професійному шляху. До кола наукових зацікавлень ученого належали питання методології лінгвістики, граматики й стилістики української мови, лінгводидактики. У науковому доробку професора – понад 200 публікацій, серед яких – 4 монографії та 11 навчальних посібників і підручників для вищої й середньої школи (6 посібників мають гриф МОН України). Назвемо основні з них.

Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові. Київ : Наукова думка, 1958. 260 с.

Дудик П. С. Односкладні речення. Неповні речення. Еквіваленти речень // Вихованець І. Р., Дудик П. С., Кадомцева Л. О., Мельничук О. С. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: колективна монографія. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; за заг. ред. Білодіда І. К. Київ: Наукова думка, 1972. С. 232–307.

Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. Просте речення, еквіваленти речень. Київ: Наукова думка, 1973. 288 с.

Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа, 1974. 295 с.

Дудик П. С. Словосполучення в українській літературній мові. Київ, 1998. 136 с.

Дудик П. С. Просте ускладнене речення: підручник. Вінниця: ВДПУ, 2002. 336 с.

Дудик П. С. Із синтаксису простого речення: Синтаксис. Речення. Класифікація речень. Односкладні речення. Неповні речення. Еквіваленти речення. З навчально-контрольними завданнями, вправами: монографія. Вінниця: ВДПУ, 1999. 298 с.

Дудик П. С. Стилістика української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

Українська мова. Підручник для 7–8 класів. Київ, 1978 (у співавторстві), що витримав 23 перевидання.

П. С. Дудик здійснював наукове керівництво успішно захищених шести кандидатських і однієї докторської дисертацій, входив до редакційних колегій 27-ми збірників наукових праць, був членом спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій в Ужгородському національному університеті та Дніпропетровському національному університеті.

З 1996 року по 1998 Петро Семенович – професор кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, але наступного року знову повертається до Вінниці, яка стала для нього рідною, і продовжує викладацьку діяльність на лінгвістичних кафедрах Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. 2007 року професор Дудик П. С. очолює кафедру журналістики цього університету.

Приємні спогади про роки співпраці з Петром Семеновичем до сьогодні зігрівають душі його колишніх колег. Щирий, уважний й шанобливий до людей незалежно від їхнього соціального статусу й посад, толерантний, вишукано інтелігентний у поведінці, бесіді, фаховій дискусії – таким запам'ятали Петра Семеновича всі, кому довелося зустрічатися з ним у житті. І надзвичайно працьовитий та відповідальний, уважний до деталей і точний у формулюваннях.

Високоповажний і високоавторитетний науковець, надзвичайно красномовний ритор, Петро Семенович умів викликати бажання пізнавати мову, відкривати її лексичні й фразеологічні скарби. Професор завжди дотримувався наукової етики, поважав факти, виваженість суджень й оцінок, коли потрібно, умів делікатно вказати на помилки та висловити поради. Не нав'язуючи власних поглядів на ту чи іншу наукову проблему, де це було важливо, скеровував влучними запитаннями, доречними зауваженнями, давав змогу самостійно дійти достовірного висновку. Будучи знаним ученим і відповідальним адміністратором, Петро Семенович цінував насамперед людські стосунки, ставив на перше місце особистість з її внутрішнім

світом, переживаннями та власним поглядом на світ. Він завжди був готовий вислухати, дати не тільки фахову, а й мудру життєву пораду.

Ще з юних років Петро Семенович зберіг прихильність до націоналістичних ідей. Щиро тішився, коли Україна здобула незалежність, проте болісно сприймав недолугу політику уряду щодо утвердження державного статусу української мови. Намагався особисто долучатися до вирішення проблем, які помічав, писав листи Президентові України, був сміливим і переконливим у своїх патріотичних судженнях.

Патріот, науковець, педагог, харизматична особистість, світла людина – це тільки найпомітніші риси індивідуальності Петра Семеновича Дудика. Таким він залишається в пам'яті його учнів і колег.

Торчинський М. М.
(*Хмельницький національний університет*)

В. В. ЖАЙВОРОНОК – ЛЕКСИКОГРАФ, ЛЕКСИКОЛОГ, ЕТНОЛІНГВІСТ

Віталій Вікторович Жайворонок (1941–2019 рр.), доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, автор більш ніж 100 наукових праць із лексикології, стилістики, синтаксису, етнолінгвістики, перекладознавства, лінгводидактики.

У словниках-довідниках «Знаки української культури» [4, с. 216] та «Антологія знаків української культури» [2, с. 228] їхній автор, Віталій Вікторович Жайворонок, писав про те, що пташку жайворонка «здавна сприймають як вісника весни»; «із прильотом жайворонків пов'язували початок польових робіт», а «за легендою, жайворонок, як і ластівка, виймав колючі терни із вінка розп'ятого Христа». Даруйте за такі асоціації прізвища видатного нашого мовознавця, але, думаю, багато хто з нас ще з дитинства пам'ятає, як радісно навесні ми слухали спів цієї пташки, коли вона піднімалася високо в небо, а тоді каменем летіла вниз, щоб знову почати своє сходження до небес. Можливо, саме тому так позитивно усіма сприймалася ця людина, навіть ще до знайомства з нею.

Ірина Святославівна Гнатюк, яка в четвертому номері часопису «Українська мова» за 2019 рік в рубриці «Незабутні імена» надрукувала статтю «Покликаний словом», присвячену світлій пам'яті Віталія Вікторовича [1],

навила цікавий факт, що якоюсь мірою міг вплинути на обрання майбутнім науковцем життєвого шляху. Зокрема, дослідниця зазначає, що на гербі і прапорі рідного села Денисівка Оржицького району Полтавської області, де 7 листопада 1941 року народився малий Віталік, була зображена розгорнута срібна книга в золотій оправі.

І хоч герб та прапор затвердили лише 2004 року, але, мабуть, славні традиції українства здавна панували в поселенні, адже його уродженцями були, зокрема,

замучений у казематах НКВД український поет-пісняр і журналіст Марко Прокопович Кожушний, українська поетеса, журналістка, краєзнавиця Таїсія Василівна Шаповаленко, український політик, голова Полтавської обласної ради Петро Васильович Ворона і, звичайно, Віталій Вікторович Жайворонко – відомий український мовознавець, доктор філологічних наук, професор, укладач фундаментальних словників української мови.

Саме в Денисівці український народний філософ і просвітитель Володимир Вікторович Лесевич 1864 року заснував першу серед сіл краю школу з викладанням предметів українською мовою, а першого вчителя цього навчального закладу Бориса Опанасовича Шиманського пізніше заслали до Сибіру за українофільство. 1884 року Володимир Лесевич збудував нове приміщення школи; на початку ХХ століття уже на кошти земства була створена нова школа, яка називалася «земським училищем»; після другої світової війни діти навчалися в будівлі сільської управи, де, зокрема, здобув освіту і Віталій. Сучасне двоповерхове приміщення було збудоване 1973 року.

Про матеріальні статки селянської родини, у якій зростав хлопець, свідчать його спогади про те, якими смачними були «вареники з крихтами» (ми так уявляємо, що це – з крихтами хліба, підсмаженими на олії). Однак це не зашкодило хлопцю закінчити школу із золотою медаллю і, вступивши до Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького, здобути фах українського філолога.

Потім була робота в Криму, де Віталій Вікторович два роки (1963–1964) викладав українську й російську мову та літературу в Луговській восьмирічній школі Джанкойського району.

Слід уточнити, що свою долю Віталій зустрів не на півострові, як про це написала в статті І. С. Гнатюк, а в Києві на вокзалі, звідки майбутня дружина

Людмила від'їжджала до Львова. Познайомив їх товариш Жайворонко, і між молодими людьми відразу ж спалахнули почуття. Звичайно ж, не можна було не закохатися у статного полтавчанина. Не поступалася йому вродою й корінна ленинградка, яка після одруження «переманила» молодого чоловіка в північну столицю, де він працював у школі і підпрацьовував редактором у науково-дослідному інституті. Однак через два роки подружжя повернулося в Україну. У щасливому шлюбі Віталій Вікторович і Людмила

Миколаївна прожили 55 років, виховали двох синів – Вадима і В'ячеслава, які

теж здобули в Києві філологічну освіту. Є і два онуки – Єгор і Всеволод. Це означає, що підростають продовжувачі славного роду Жайворонків.

Сім'я була дуже гостинною, ми неодноразово гуртувалися на кухні, і приємно було спілкуватися і з Віталієм Вікторовичем, який умів глибоко вникнути в проблему й дати мудру пораду, і з Людмилою Миколаївною, яка не лише швидко накривала щедрий стіл, а й допомагала в розв'язанні багатьох питань, як наукових, так і життєвих. Пам'ятається гарний тост від Віталія Вікторовича: «Хай у наших ворогів виросте пірля в горлі» (саме так – «пірля» замість «пір'я»). А ще він вдало переклав російську примовку *«Во все века четвёртый тост за мужика»* як *«У всі часи, у всі віки ми н'єм за вас, чоловіки»*. Узагалі мовлення Віталія Вікторовича було образним, багатим на фразеологізми, приказки і прислів'я, порівняння й епітети. Так, вищий рівень здивування він супроводжував словами «Впасти з кухонної табуретки і вбитися», а зі скрутної ситуації пропонував вихід: «Якось воно буде, бо не може бути, щоб якось воно не було». Оце саме «воно» в уяві Жайворонка справді існувало й керувало нашим життям.

Час у розмовах минав так швидко й непомітно, що не раз ми ледве встигали на автобус чи поїзд, щоб поїхати додому.

Зустрічалися ми і в Умані, куди Віталій Вікторович у середині 90-х років

минулого століття був запрошений на роботу за сумісництвом на кафедру української мови Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за рекомендацією Віри Юріївни Франчук (про цей період далі розповість В. В. Розгон, нинішня очільниця цієї кафедри).

Зазначимо, що В. В. Жайворонок надзвичайно відповідально ставився до проведення занять, ретельно готувався до них, переживав і хвилювався перед парами, як початківець. Декілька разів мені доводилося бути присутнім на його лекціях, тому можу засвідчити, як позитивно студенти сприймали лектора і як випускники зберігають конспекти лекцій, використовуючи їх уже у практиці своєї роботи.

Крім власне навчальної роботи, ще були й іспити кандидатського мінімуму, попереднє обговорення робіт, проведення семінарів, конференцій, пленумів, і, звичайно ж, прогулянки чарівною «Софіївкою» – і в колі колег-науковців, і разом із дружиною, адже Людмила Миколаївна часто із задоволенням приїжджала в Умань.

Важко переоцінити внесок Жайворонка в розбудову й уманської філологічної школи, і загалом українського мовознавства.

Хочемо насамперед згадати, як Віталій Вікторович умів допомагати в редагуванні наукових праць – тез, статей, посібників, дисертацій. Після нього можна було не сумніватися в їхній якості. Я, наприклад, довго шліфував назву своєї докторської дисертації, а Віталій Вікторович, прочитавши текст як експерт спеціалізованої вченої ради, одразу ж запропонував той варіант, який став остаточним. І хоча моїм науковим

керівником при написанні кандидатської дисертації був Степан Пилипович Бевзенко, а науковим консультантом докторської – Анатолій Кирилович Мойсієнко, але скільки мудрих порад я отримав саме від В. В. Жайворонка – і при написанні наукових праць, і як наукового керівника уже своїх аспірантів! По-доброму заздрилося вихованцям Віталія Вікторовича, більшість із яких – це уманчани, однак були і здобувачі наукових ступенів доктора чи кандидата філологічних наук із Києва, Львова, Дрогобича, Чернівців (боюсь помилитися з локацією або не назвати когось!), зокрема Зоряна Григорівна Коцюба, Зоряна Степанівна Василяшко, Василь Степанович Марченко, Ганна Іванівна Онufrійчук, Марія Володимирівна Філіпчук. Разом із його вихованцями можу відзначити глибоку порядність науковця, його доброзичливість, надзвичайну працьовитість і непересічний талант мовознавця – насамперед лексикографа.

Навіть якби Віталій Вікторович більше нічим не займався, його ім'я прославили б словникові видання.

Це, зокрема, «Словник української мови» [7] на 165 тис. слів 2016 року видання, у якому схарактеризовано написання, вимову, словозміну, функціонування,

сполучуваність слів, походження запозичених слів тощо. Із щирою вдячністю зберігаю цей словник із дарчим підписом – «Родині Торчинських Наталці і Михайлові з глибокою повагою та любов'ю. Автор. 21.03. 19 р.».

За редакцією Віталія Вікторовича 2003 року вийшов і «Російсько-український словник» [6] на 160 тисяч слів, укладений гніздовим способом, що диктується логікою словотворення. Дуже вдалою є ілюстративна частина видання, особливо українськомовна. Теж тішуся гарним побажанням, написаним автором 20.02.04 р.: «Дорогому Михайлові Миколайовичу з глибоким почуттям вдячності, щирої приязні й побажання від усієї душі успіхів у творчому зростанні».

Словник-довідник «Велика чи мала літера?» [3] (2004 рік) – це перше в українській лексикографії видання, присвячене

написанню з великої чи малої літери географічних назв, назв політичних та громадських організацій, адміністративних найменувань, назв посадових осіб, церковно-календарних та народних свят, знаменних дат, міфологічних, астрономічних, церковних, теологічних назв, документонімів тощо.

Ще два словники-довідники В. В. Жайворонка («Знаки української етнокультури» [4] – 2006 р.; «Антологія знаків української етнокультури» [2] – 2018 р.) – це розміщена в алфавітному порядку українська лексика і фразеологія, що в народній мові має різноманітний етнокультурний підтекст і витлумачується відповідними цитатами з усної народної творчості, класичної та літописної літератури, Біблії тощо.

Як навчальний посібник, рекомендований Міністерством освіти і науки України для студентів вищих навчальних закладів, кваліфікується праця «Українська етнолінгвістика» [5] (2006 рік), у якій автор застосовує антропоцентричний підхід до

вивчення мовних одиниць, аналізує мову з огляду на її творця, тобто український етнос. Гордий з того, що в Передмові Віталій Вікторович висловив щире вдячність «працівникам Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини М. М. Торчинському, В. В. Денисюку та С. А. Шуляк» за допомогу у виданні цієї книжки.

Назвемо й інші наукові й навчально-методичні праці Віталія Вікторовича Жайворонка (він був їхнім автором, співавтором, редактором, укладачем тощо), як-от:

одинадцятитомний «Словник української мови» (1970–1980 роки), зокрема сьомий (1976 рік) і восьмий (1977 рік) томи, а також «Словник скорочень в українській мові» (1988 рік);

навчальні посібники «Українська мова в професійній діяльності» (2006 рік)

та два видання з українознавства для першого («Світлиця» – 2001 рік) і другого («Дивограй» – 2001 рік) класів;

монографії «Усне побутове літературне мовлення» (1970 рік), «Мова.

Людина Суспільство» (1977 рік), «Український правопис. Проєкт найновішої редакції» (1999 рік) та інші;

численні статті з лексикології, етнолінгвістики, синтаксису, стилістики, перекладознавства.

За плідну наукову і педагогічну діяльність Віталій Вікторович Жайворонок був відзначений Почесними грамотами Президії Верховної Ради УРСР (1985 рік), Національної академії наук України (2005 р.) та Кабінету Міністрів України (2010 рік).

Але є ще одна, не менш важлива відзнака – світлі спогади про цю славу людину і щира вдячність їй за все, що вона зробила. За чверть століття спілкування з Мовознавцем із великої літери я отримав неоціненний досвід як з організації та проведення наукових досліджень, так і власне із життя, і під цими словами, упевнений, підпишуться сотні тих, кому пощастило спілкуватися з Віталієм Вікторовичем.

Бібліографія

1. Гнатюк І. С. Покликаний словом. Світлої пам'яті В. В. Жайворонка (07.11.1941 – 12.08.2019). *Українська мова*. 2019. № 4 (72). С. 159–163.
2. Жайворонок В. В. Антологія знаків української етнокультури. Словник-довідник. Київ: Наукова думка, 2018. 758 с.
3. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера? Словник-довідник. Київ: Наукова думка, 2004. 202 с.
4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
5. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика. Нариси: навчальний посібник. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
6. Російсько-український словник. За редакцією Жайворонка В. В. Київ: Абрис, 2003. 14224 с.
7. Словник української мови. Науковий редактор Жайворонок В. В. Київ: Просвіта, 2016. 1316 с.

Розгон В. В.
*(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)*

ПОЧЕСНИЙ ПРОФЕСОР УМАНСЬКОГО ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ

Колектив кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини завжди з теплом і вдячністю згадує про співпрацю і дружні взаємини із доктором філологічних наук, професором, провідним науковим співробітником Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Віталієм Вікторовичем Жайворонком, якого запросив до нас на роботу шановний доктор філологічних наук, професор Михайло Миколайович Торчинський, тоді завідувач кафедри української мови Уманського

педуніверситету.

Віталій Вікторович працював на нашій кафедрі понад 10 років і брав активну участь у житті кафедри, факультету й університету, у науково-практичних конференціях, круглих столах, Пленумі координаційної ради, який відбувався на базі нашого університету, був членом журі II етапу Всеукраїнського конкурсу студентських

наукових робіт, став почесним професором Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Викладачі та студенти завжди радо зустрічали професора В. В. Жайворонка в нашому університеті, з цікавістю слухали його наукові доповіді про глибини українського слова, народну культуру, світогляд українського народу, міфологічний світ давнього народного світосприймання, про перспективи й актуальність проблем сучасного українського мовознавства тощо.

У своїх наукових працях Віталій Вікторович на багатьох прикладах довів, що українська національна культура живиться з невичерпних народних джерел, а наша мова зберігає неперевершені зразки етносимволіки. Особливої уваги заслуговує лексикографічний опис багатьох лексем, семантика яких має

глибинні етнокультурні нашарування, а також лексикалізованих та фразеологізованих словосполучень етнокультурного змісту [1]. У Словнику української мови (2012 р.) розширено коло лексики і фразеології, пов'язаної з традиційним народним життям і дозвіллям, з українською етносимволікою [2].

Наукові праці Віталія Вікторовича, про які уже згадував Михайло Миколайович, є важливим джерелом вивчення української мови сьогодні, і переконана, що стане в майбутньому, бо

сказане чітко,

збудоване кріпко

переживе віки (Народна мудрість) – епіграф, який обрав Віталій Вікторович до однієї зі своїх праць [1, с. 3].

Наукові ідеї професора зацікавили багатьох наших колег та студентів.

Під його керівництвом розв'язано низку актуальних проблем сучасного українського мовознавства та успішно захищено сім дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (О. В. Дуденко, «Номінативна та комунікативна природа українських паремій» (2002 р.); О. А. Молодичук, «Лексико-фразеологічні засоби образності української народної балади» (2003 р.); С. А. Січкара, «Ідіолект Тараса Шевченка і сучасні мовні норми» (2004 р.); Т. В. Григоренко, «Етнографічна лексика і фразеологія у складі української літературної мови» (2005 р.); О. С. Комар, «Етнокультурна парадигматика національно-маркованих мовних одиниць» (2009 р.); О. М. Черевченко, «Ідіостиль Ю. Клена у контексті інтелектуалізаторських мовних традицій українського неокласицизму» (2008 р.); В. В. Черевченко, «Вербальні знаки етнокультури в українському дитячому фольклорі» (2015 р.)), що мало важливе значення для становлення кафедри української мови та підвищення кваліфікації викладачів.

Тривалий час функціонувала в нашому університеті *Наукова школа професора В. В. Жайворонка*.

В Уманському державному педагогічному університеті Віталій Вікторович займався і викладацькою діяльністю, і нам щастило слухати цікаві лекції професора.

В. В. Жайворонко із захопленням працював зі студентською аудиторією, передаючи їй глибокі знання народної мови, виховуючи повагу до рідної мови і народу, формуючи у студентів уміння науково-дослідницької роботи.

Він розробив спецкурс «*Мова як народознавче джерело*» та навчальну дисципліну «*Етнолінгвістику*», яку й сьогодні вивчають здобувачі вищої освіти ОС «магістр» за працями В. В. Жайворонка. Професор переконливо доводив, що етносимволіка реалій, які оточують людину, виводить на знакові явища

етнокультури, що живуть передусім у слові, а одним із яскравих складників культури народу є його мова.

Віталій Вікторович був великим поціновувачем, думаю, що був зачарованим, мав глибоку любов до нашої перлини садово-паркового мистецтва – «Софіївки».

Мабуть, не було жодного разу, коли він приїжджав до Умані і не ходив алеями «Софіївки». Услухаючись у щебетання пташок та звучання водоспадів і фонтанів парку, споглядаючи різноманіття флори і фауни, Віталій Вікторович завжди повертався із «Софіївки» радісним і натхненним, дарував радість усім, хто його оточував.

В. В. Жайворонок був людиною надзвичайної доброти й працездатності, рідкісної вдачі, вирізнявся масштабністю мислення. Він залишив по собі не тільки науковий доробок, що став вагомим внеском у розвиток лексикології та лексикографії сучасної української літературної мови, етнолінгвістики, а й плеяду своїх учнів та поціновувачів, які продовжують вивчати глибини українського слова.

Бібліографія

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
2. Словник української мови. Кер. Німчук В. В. та ін.; відп. ред. Жайворонок В. В. Київ: Просвіта, 2012. 1320 с.

Фаріон І. Д.
(*Національний університет*
«Львівська політехніка»)

СВЯТОСЛАВ КАРАВАНСЬКИЙ: БІОГРАФІЧНИЙ ПОРТЕТ У ПРОФІЛЬ

Святослав Йосипович
Караванський (1920–2016 рр.),
український мовознавець,
перекладач, письменник,
націоналіст (називав себе
«рядовий неофіт ОУН»), понад
30-літній в'язень радянських
концтаборів, автор
фундаментальних словників та

праць з культури української мови і правопису.

Майже столітній шлях пройшла ця героїчна і нескорена людина, що зуміла за 68 років примусового й віддаленого перебування від батьківщини і рідної мови зберегти канон цієї мови. Його праці з проблем культури мови та правопису стали основою мовно-національного відродження початку 90-х років ХХ століття.

Народився в Одесі. Згадував, що батьки переїхали до Одеси з Києва як на еміграцію, з огляду на розгул репресій у Києві і, зокрема, арешти батька. Батько закінчив Київську політехніку, хоч походив зі священничої родини (дід по батькові був дяком). Згодом у присвяті батькові «Хрест батька» (Барашево-79 / Дентон-93) С. Караванський, благоговіючи, напише, *«що, попри всі погроми розбишацькі»,* він *«любив і пісню рідну й рідне слово»,* а *«в очах же злих, неситих і чванливих/ був «диваком», «святим», «простакуватим»,* що і заклало підґрунтя для його життєвого шляху: *«Тож будьмо, батьку, й далі диваками!»*. Мати була козацького роду з містечка Козельця на Чернігівщині [2, с. 174].

Саме там, в Одесі, у себе під балконом, майбутній мовознавець отримував перші безцінні уроки з української мови, слухаючи, як бавляться дітки, хоч навчався в школі дітей моряків, де в перших класах заняття ведено російською мовою, а *«діти просили в учительки дати лекцію української мови»* – і вона *«вволяла нашу просьбу»* [2, с. 185; 3, с. 5–6]. Майбутній борець за мову розмірковує, чим же приваблювала тоді вже російськомовних дітей українська

мова? Передусім простотою, стислістю, влучністю і тональністю, що створювала просту й легку будову речень, видну з українських приказок, прозорих назв місяців (*квітень*), квітів (*кручені паничі*), речей (*живе срібло*) та явищ (*Великий Віз*) [3, с. 7]. Так животворив через мову український ген усупереч прийшлій окупації України: *«Пройшла революція, яка була в суті речі національною революцією, перехопленою московськими узурпаторами»* [2, с. 173].

В Одесі родину Караванських називали «петлюрівцями». Їхній будинок був неподалік від Одеського обласного ГПУ. Вночі звідти часто виїздила вантажівка, накрита брезентом, *«а після її проїзду на дорозі лишалися сліди крові. Двірникові було наказано засипати ці сліди пісочком. Так їй (мамі Святослава – І. Ф.) розповідав двірник. У таких обставинах годі дивуватися, що батьки схилилися до російськомовності»* [2, с. 174–175].

Середню школу Святослав закінчив в Одесі 1938 року. Навчався в Одеському індустріальному інституті та заочно – в Інституті іноземних мов, проте згодом *«розчарувався у технічному виші і вирішив змінити свій навчальний профіль. Я не мав проблем з наукою. Просто я помилюся з вибором. Вирішив перейти на філологію. Та для цього треба було відслужити два роки армії. Не думаючи про можливість війни, я покинув інститут і дістав повістку з військкомату»* [2, с. 213].

На цю пору його націєцентричний світогляд уже був сформований, про що він скаже в одному зі своїх інтерв'ю: *«Як я міг бути щирим прихильником деспотичної влади?... Процес СБУ, два арешти батька, сотні розстріляних письменників, артистів, мовознавців, сотні невинно засуджених звичайних громадян. Я це все бачив уже тоді – з восьмирічного, десятирічного віку. То як я міг бути співучасником цього геноциду?. Бути «радянським студентом» і «радянським громадянином» значило бути співучасником злочинів»* [2, с. 175, 213. Лист].

До «червоної» армії його мобілізовано восени 1940 року [2, с. 169]. Служив у Білорусі *«заряджальником зенітної гармати»* [2, с. 214], де й застала війна. Учителював у селі Росоші під Проскуровом, працював перекладачем з німецької мови в газеті «Український голос», а в березні 1942 року повернувся до Одеси і вступив до підпілля ОУН(б) під псевдо «Бальзак». На «Грецькій площі» відкрив магазин української книги – місце зустрічі патріотів. Згодом він стисло згадає про те, що визначило все його подальше життя, назвавши себе *«рядовим неофітом ОУН»* [2, с. 148]: *«Тут в Одесі познайомився з учасниками похідних груп ОУН, яких було приділено проводом на Одесу. Це знайомство скінчилося судом Одеського військового трибуналу і 25-літнім вироком у*

лютому 1946 року» [2, с. 177, 214], «Участь в акціях ОУН, у яких я «пописався» – найтяжчий гріх в ССРСР» [2, с. 188].

Нещодавно, завдяки одеському історикові О. Бабичу (видання матеріалів у роботі за співпраці Н. Кондратенко і Г. Купрій), стала доступною постанова «О предъявлении обвинения» С. Караванському від 5 серпня 1944 року (правопис збережено): *«Я, Начальник отделения УНКГБ Одесской области ст. лейтенант госбезопасности Шиманогов, рассмотрев следственный материал по делу Караванского Святослава Иосифовича и принимая во внимание, что последний достаточно изобличается в том, что будучи рядовым бойцом Красной Армии в 1941 г. добровольно перешел на сторону врага. Проживал в г. Одессе вступил в антисоветскую организацию украинских националистов бандеровского направления, где по заданию референтов Краевого Провода Виктора Лисовского и Богдана Яворского проводил вербовки новых членов ОУН и возглавлял ОУНовское звено на историко-филологическом факультете университета.*

В марте месяце 1944 года при отступлении румын из Одессы бежал в Галац (Румынию) откуда в июле м-це 1944 г. румынской разведкой переброшен в Одессу со специальным разведывательным заданием и связи с ОУНовским подпольем. При переброске имел рацию, шифр позывные, а также пароль и несколько явочных адресов к членам.

Постановил: Караванского Святослава Иосифовича повергнуть аресту и обыску».

Отже, 7 лютого 1945 року трибунал Одеського військового округу засудив С. Караванського на 25 років позбавлення волі, схиляючи перед цим до співпраці, на що він, звісно, не погодився.

Перебував мовознавець у багатьох таборах: будував залізницю на Печорі, рубав ліс біля Магадану, добував золото на Колімі, прокладав магістраль Тайшет – Лена, шив одяг у Мордовії. Після смерті Сталіна, коли послаблено умови табірною перебування, 1954 року мовознавець береться до своєї фундаментальної й унікальної у світовому мовознавстві праці – «Словника українських рим» із 60-ма тисячами римованих пар (Сосновка, Мордовія, 30 березня 1978 року). Цей подвиг на прославу нашої поетичної мови присвячено незабутній дружині й сподвижниці Н. Строкатій.

За часів так званої хрущовської «відлиги» найвищий термін ув'язнення обмежено 15 роками. Тисячі оунівців, що мали строк по 25 років, – звільнено. 19 грудня 1960 року, після 16 років і 5 місяців ув'язнення, звільнили й Караванського.

Після повернення (1944–1960 рр.) й щасливого одруження з Н. Строкатою 1962 року вступає до Одеського університету на заочний відділ української

філології. Провадить національно-агітаційну роботу серед одеситів, ходячи *«майже щодня по квартирах <...>, агітуючи їх передплачувати журнал «Україна» і обласну газету ЧН («Чорноморські новини» – І. Ф.»* [4, с. 5]; виступає за дублювання фільмів українською мовою; збирає українські книги для Кубані; друкує у журналі «Україна» коротенькі статті «З біографії слів»; пише низку статей, що потрапляють за кордон і лунають на радіо «Голос Америки» та «Свобода». Водночас працює на різних роботах, зокрема механіком ремонту обчислювальних машин, перекладачем у газеті «Чорноморська комуна», кореспондентом журналу «Україна», перекладає з англійської сонети В. Шекспіра, Ш. Бронте «Джейн Ейр», маємо згодом його переклади Р. Бернса, Дж. Байрона, П. Шеллі, Ч. Маккея, Т. Мура, Р. Кіплінга та ін. [2, с. 69–98].

Його знову арештовують 13 листопада 1965 р. і – без суду та слідства, за наказом прокурора ССРСР Руденка, – відправляють до Володимирської тюрми добувати термін (8 років і 7 місяців) у таборах суворого режиму. Приводом до арешту стає стаття «Про одну політичну помилку», де висвітлено системні процеси зросійщення шкіл та вишів. Під час цього ув'язнення Караванський п'ять разів оголошував голодування: *«Я багато голодував у таборах, бувало й по місяцю. Лишалася шкіра й кості. А тоді наростало нове тіло, нові клітини. Коли прийшла старість, ці молоді клітини не хочуть вмирати і не дають вмирати й старшим клітинам. Тому й живу і, мабуть, ще буду жити»?*. Різними способами він через свою дружину передавав протестні заяви та свідчення, які озвучували у світових засобах масової інформації: *«Стосувалися ці заяви національного питання в ССРСР <...>: ішлося про утиски та злочини проти українців, поляків, прибалтів, а також гебреїв, частину цих заяв оприлюднено у книзі В'ячеслава Чорновола «лихо з розуму», яка вийшла друком у 1968 р. у Франції»* [2, с. 215].

Під час цього другого арешту, що насправді став добуванням його попереднього терміну, влітку 1969 року його арештовують знову: *«Мене засуджено за поширення правди про Катинь на десять років, і за советською системою сполучення двох вироків мені додано шість років до мого першого строку»* [2, с. 170]. Щойно 1979 року завершується термін ув'язнення С. Караванського – він приїздить до дружини і вступає до УГГ. Радянська влада позбавляє подружжя громадянства, але чи можна було їх позбавити національних переконань?

«Чому мене й дружину витурили з ССРСР, було для мене самого загадкою», – згадує нескорений оунівець. Проте збір подальших фактів дозволяє зробити висновок: свого часу С. Караванський написав статтю про відсоткову норму вступу гебреїв до вишів в СРСР. Цю єдину статтю опубліковано в

«Ньюріаблік». Себто Караванського сприйняли за гебрея: «Гадаючи, що на захист гебреїв міг виступити тільки гебрей, ці достойники зробили можливим виїзд захисника гебреїв Караванського на «гнилий «Захід» [2, с. 178, 215].

Основні мовознавчі праці мовознавець і письменник написав на еміграції, але більшість із них надруковані в Україні у 90-і і 2000-і роки:

Практичний словник синонімів української мови. Київ, 1993 (2–5-е вид. 2000, 2008, 2012, 2014);

Секрети української мови: науково-популярна розвідка з додатком словничків репресованої та занедбаної української лексики. Київ, 1994;

Російсько-український словник складної лексики. Київ, 1998; Львів, 2-е вид., 2006;

Пошук українського слова, або Боротьба за національне «Я». Київ, 2001;

Словник рим української мови. Львів, 2004;

До зір крізь терни, або Хочу бути редактором. Львів, 2008;

Лист до героя пера – Марії Матіос. Листи, статті, інтерв'ю і таке інше. Львів, 2013;

Звідки пішла єсть московська мова, або Шила в мішку не сховаєш. Львів, 2014;

Ідіотизми сталінської ярижки у державній мові України. Львів, 2016,

а також інші видання: Книга-журнал одного автора. Львів, 2010; Лист до Героя пера – Марії Матіос, Львів, 2013; Гумористичний самвидав, Філядельфія, 1982; Львів, 2-ге вид. 2013; Моє ремесло: Поезії. Лондон, 1984.

Бібліографія

1. Книга-журнал одного автора. Львів: Бак, 210. 240 с.
2. Лист до Героя пера – Марії Матіос. Листи, статті, інтерв'ю і таке інше. Львів: Бак, 2013. 219 с.
3. Пошук українського слова, або Боротьба за національне «Я». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 240 с.
4. Різників Олекса. Таке буває раз на 100 років. *Слово Просвіти*. Ч. 2, 2021. 4–20 січня. С. 5.

Кухар Н. І., Прокопчук Л. В.
*(Вінницький державний педагогічний
 університет імені Михайла Коцюбинського)*

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ

Валентина Миколаївна Литовченко (1956–2017), кандидат філологічних наук, доцент, професор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, автор понад 80 наукових праць зі стилістики, граматики, лінгводидактики.

«Активність і небайдужість у всіх справах, які пропонувало життя, допитливість і прагнення досконалості у всьому, розсудливість і смілива вдача», – так розпочала нарис про Валентину Миколаївну Литовченко її колега, але навіть за цими кількома словами без називання імені та прізвища викладачі й студенти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського одразу розуміли, про кого йдеться.

Валентина Миколаївна народилася в селі Пирогово, добре знаному не лише в Україні, але й далеко за її межами, бо саме тут жив і працював усесвітньо відомий хірург, громадський діяч, педагог М. І. Пирогов. Прикметно, що і навчався майбутній професор у Вінницькій школі №1 імені М. І. Пирогова. Зі словами щирої вдячності згадувала згодом Валентина Миколаївна своїх навчителів, які прищепили любов до рідного слова, повагу до всього українського. Саме тому, незважаючи на моду та кон'юнктуру того часу, не вагаючись, після закінчення школи подала документи до Вінницького державного педагогічного інституту імені Миколи Островського на філологічне відділення (українська мова і література). Навчання давалося легко. Беззаперечний лідер, до того ж, староста групи, вона завжди перебувала в епіцентрі подій не лише на факультеті, але й в інституті: активний учасник наукових заходів, спортивних змагань, вечорів художньої самодіяльності, наповнених духом любові до України.

Після закінчення Вінницького державного педагогічного інституту імені Миколи Островського понад рік працювала вчителем української мови та

літератури Бохоницької середньої школи Вінницького району. І за цей короткий період використовувала кожен можливість пропагувати рідну культуру: узяла активну участь у створенні народного самодіяльного театру с. Бохоники. Аматорський колектив популяризував творчу спадщину корифеїв українського театру.

Високий фаховий рівень, активна життєва позиція, ініціативність стали підставою для запрошення працювати у рідній альма-матер. Науковий шлях Валентини Миколаївни Литовченко розпочався 1978 року на кафедрі української мови з посади асистента. Із 1983 року – старший викладач, 1991 – доцент. Поруч із відомими мовознавцями, талановитими викладачами – знаковими постатями в історії вітчизняної лінгвістики: П. С. Дудиком, Н. І. Тоцькою, Н. Л. Іваницькою, А. Г. Кващуком, С. Д. Єрмаковою – відбувалося її професійне зростання. Забезпечувала викладання таких навчальних дисциплін: *Сучасна українська літературна мова* (на філологічному факультеті та факультеті підготовки вчителів початкових класів), *Стилістика*, *Основи культури мовлення*. 1988 року завідувач кафедри української мови професор П. С. Дудик в умотивованому висновку про роботу старшого викладача Валентини Миколаївни Литовченко зазначить: «... протягом останніх п'яти років працювала результативно – як викладач, громадський працівник і науковець. ... зарекомендувала себе кваліфікованим викладачем, який добре засвоїв науково-методичний потенціал своїх дисциплін...».

1989 року Валентина Миколаївна захистила кандидатську дисертацію «Структури мовного етикету в сучасній українській мові» (без відриву від виробництва), а 1993 року отримала атестат доцента кафедри української мови. 1994 року переведена на посаду доцента кафедри філологічних і природничо-математичних наук, яку очолила 1997 (2007 року перейменовано на кафедру основ фундаментальних дисциплін – прим. авт).

Як завідувач кафедри постійно дбала про вдосконалення навчально-виховного процесу на факультеті початкового навчання: унесення змін та доповнень до навчальних планів, упровадження активних форм і методів навчання. За показниками 2004 року кафедра посіла перше місце в університетському рейтингу в галузі науково-дослідницької роботи. Проф. Коломієць А. М. (тоді – колега Валентини Миколаївни, сьогодні – проректор з наукової роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського) зауважила, що саме завдяки мудрому керівництву очільника кафедра – одна з найкращих в університеті. Проф. Литовченко В. М. – не лише вмілий організатор, але й приклад високопрофесійного викладача, плідного науковця, гарного вихователя студентської молоді.

За багаторічну сумлінну працю, особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну науково-педагогічну діяльність нагороджена знаком «Відмінник освіти України», їй присвоєно почесне звання «Заслужений працівник Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського». 2003 року присвоєно вчене звання професора Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Валентина Миколаївна Литовченко мала активну громадянську позицію, була переконана, що обов'язок науковця – популяризувати новітні досягнення в галузі мовознавства і лінгводидактики, тому охоче відгукувалася на прохання виступити перед слухачами на курсах підвищення кваліфікації учителів-словесників середніх шкіл і педагогічних училищ Вінницької області, неодноразово виступала з лекціями перед учнями середніх шкіл і громадськістю, на курсах підвищення кваліфікації держслужбовців, вела просвітницьку роботу як член Товариства української мови.

Проф. Литовченко В. М. – автор понад 80 наукових праць, серед них – 12 посібників (у співавт.) з грифом МОН України:

посібник для педвузів УРСР «Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ і завдань для лабораторних занять» (Київ: Вища школа, 1987; співавт. – проф. Дудик П. С., доц. Єрмакова С. Д.);

посібник із грифом МОНУ «Сучасна українська мова. Завдання і вправи» (Київ: Академія, 2007; співавт. – проф. Дудик П. С.);

«Сучасна українська мова: Вступ. Фонетика і фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія» (Вінниця, 2003; у співавт.);

«Сучасна українська мова: Синтаксис» (Вінниця, 2004);

«Словник-мінімум лінгвістичних термінів» (3-є вид., із змін. Вінниця, 2004);

посібник із грифом МОНУ «Дошкочлярник» (Київ: Калита, 2005, 2009.; у співавт.);

посібник із грифом МОНУ «Дошкочлярник. Розвиток мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку» (Київ: Калита, 2005, 2008.; у співавт.);

посібник із грифом МОНУ «Дошкочлярник. Готуємося писати» (Київ: Калита, 2006, 2009).

Проф. Литовченко В. М. вважала, що формування вчителя неможливе без уважного вивчення мовленнєвого етикету – еталону ввічливої мовленнєвої поведінки народу, сформованого впродовж багатовікової історії, переданого від покоління до покоління, виразника людської гідності і честі, аристократизму національного духу. Тому низку публікацій автор присвятила проблемам українського мовленнєвого етикету, з-поміж яких виокремимо:

Еліптичні конструкції мовного етикету. *Українське мовознавство*. Київ, 1987. Вип. 14. С. 126–131.

Синтаксично нечленовані структури мовного етикету. *Українське мовознавство*: Респ. міжвід. наук. зб. 1984. Вип. 12. С. 82–86.

Синтаксична проблематика структур мовленнєвого етикету. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського*. Серія: Філологія. Вінниця, 2003. Вип. 6. С. 294–298.

Понад 30-літній досвід викладання курсу «Сучасна українська літературна мова» у виші спонукав Валентину Миколаївну до підготовки й видання циклу лінгводидактичних статей, як-от:

Мовні критерії якості підручників з рідної мови. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця, 2003. Вип. 7. С. 61–63.

Роль інтеграції знань у розв'язанні проблеми предметно-фундаментальної підготовки вчителя початкових класів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія: Педагогіка та психологія. Чернівці : Рута, 2003. Вип. 184. С.55–62.

Інноваційні підходи до мовної освіти майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського*. Серія: Початкове навчання. Вінниця, 2005. Вип. 3. С. 224–226.

Дослідницько орієнтовані напрямки мовної освіти майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського*. Серія: Початкове навчання. Вінниця, 2006. Вип. 4. С. 293–295.

Активізація розумової діяльності студентів у процесі вивчення курсу сучасної української мови. *Наукові записки ВДПУ*. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця, 2005. Вип. 15. С. 36–38.

... Людське життя не вимірюється кількістю прожитих літ: важливішим є те, що залишається в пам'яті та серцях тих, хто був поруч. Уже не одне покоління вихованців продовжує її благородну справу на освітянській ниві, окремі з них – у стінах нашого університету. Кожен, хто потрапляв в освітянське поле Валентини Миколаївни, відчував магнетизм її слова, завжди влучного, образного, надихався атмосферою творчої співпраці і взаємодії, яка панувала там. Працьовита й відповідальна, цілеспрямована й наполеглива, товариська й енергійна – такою житиме професор Литовченко В. М. в серцях своїх вихованців.

Голубова Н. В.
*(Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом)*

В. І. ПЕРЕБИЙНІС – ФУНДАТОР СТРУКТУРНО-МАТЕМАТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Валентина Ісидорівна Перебийніс (1923–2020), доктор філологічних наук, професор, почесний доктор Київського національного лінгвістичного університету, фундатор наукових напрямів «структурно-математична лінгвістика», «прикладна лінгвістика», «комп'ютерна лінгвістика» і «навчальна лексикографія» в Україні.

Народилася Валентина Сидорівна 13 жовтня 1923 року в селі Тишенківка Красноградського району Харківської області в родині сільських учителів.

1940 року вона вступила на українське відділення філологічного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, та війна перервала навчання. Під час війни Валентина спочатку працювала в госпіталі, потім закінчила курси радистів-операторів, паралельно – радистів-інструкторів і працювала за цим фахом. 1943 року вона вступила на заочне відділення

Московського бібліотечного інституту. У серпні 1945 р. В. С. Перебийніс добровільно йде до армії як слухач Військового інституту іноземних мов. Інститут закінчує з відзнакою 1949 р. й одержує диплом викладача англійської мови середніх і вищих навчальних закладів. Валентина Сидорівна ще служить в армії і викладає в Чугуївському авіаційному училищі.

Згодом вона їде до батьків у Черкаси, де з 1949 до 1953 року працює в Черкаському педагогічному інституті завідувачкою кафедри іноземних мов. Лише 1953 року вона демобілізувалася у зв'язку з народженням доньки

Наталки. Під час роботи в інституті вона вперше зрозуміла ефективність використання кількісних підрахунків та статистики в мовознавстві. 1961 року Черкаський педінститут відряджає її в річну аспірантуру до Московського державного інституту іноземних мов імені М. Горького. Валентині Сидорівні присудили науковий ступінь кандидата філологічних наук 1962 року.

У грудні 1962 року Валентина Сидорівна стала науковим співробітником Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР і переселилася до Києва. 1964 року в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні відкривають аспірантуру з нової наукової спеціальності – «Структурна, прикладна та математична лінгвістика». Валентина Сидорівна стає визнаним лідером цієї галузі в Україні. Досягнення Валентини Сидорівни були настільки вагомими, що це дозволило порушити питання про створення в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР нового відділу структурно-математичної лінгвістики. З 1968 до 1986 року включно В. С. Перебийніс керувала цим новоствореним відділом.

Вже 1970 року вона захистила докторську дисертацію, а 1973 року їй присуджено звання професора за спеціальністю «Структурна, прикладна і математична лінгвістика».

Сімдесяти роки минулого століття позначені пошкваленим розвитком структурної лінгвістики, її посиленням інтересом до моделювання, формалізації мовознавчих досліджень і застосування в них комп'ютерів. В. С. Перебийніс пише науково-популярну книжку «Коли робот заговорить (Мовне спілкування людини з електронно-обчислювальною машиною)», де розкриває цю проблематику в цікавій і доступній формі.

У сімдесяті роки В. С. Перебийніс розгорнула роботу над укладанням частотного словника сучасної української художньої прози на основі створеної у відділі картотеки в півмільйона слововживань. 1981 року світ побачили два томи «Частотного словника сучасної української художньої прози» за редакцією В. С. Перебийніс.

1986 року надрукована колективна монографія «Лінгвістичні проблеми автоматизації редакційно-видавничих процесів». Ця праця була новаторською за задумом і реалізацією. В. С. Перебийніс обґрунтувала в ній можливість автоматизованого пошуку помилок у тексті. Авторський колектив, який вона очолила, розробив алгоритм пошуку помилкобезпечних місць тексту, який пройшов успішне експериментальне випробування.

1986 року В. С. Перебийніс стала професором Київського національного лінгвістичного університету. Учні Валентини Сидорівни продовжили в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні роботу над розвитком теоретичних засад автоматизованого аналізу тексту. Були підготовлені й опубліковані колективні монографії «Морфологічний аналіз наукового тексту на ЕОМ» та

«Синтаксичний аналіз наукового тексту на ЕОМ», концепції яких заклала Валентина Сидорівна. Згодом проблеми використання комп'ютерів у мовознавчих дослідженнях, аналіз і результати експериментів, створення засобів для автоматизованого укладання словників, редагування тексту було обговорено в колективній науково-популярній праці відділу «Використання ЕОМ в лінгвістичних дослідженнях», підготовленій до друку за редакцією В. С. Перебийніс.

Науково-викладацька робота В. С. Перебийніс у Київському національному лінгвістичному університеті тривала 34 роки. Тут вона разом зі своїми послідовниками готувала з 2002 року фахівців із прикладної лінгвістики, вела активну наукову роботу, уклала з одностумцями навчальні комп'ютерні словники («Англо-український навчальний словник-мінімум», «Англо-український і українсько-англійський словник», «Англо-український навчальний словник з методичними коментарями та граматичними таблицями»), написала посібники «Морфологія англійського дієслова», «Традиційна і комп'ютерна лексикографія», комп'ютерні «Хрестоматію з формально-граматичного аналізу» та «Хрестоматію з лінгвістичного моделювання».

2003 року їй присвоєно звання «Почесний доктор Київського національного лінгвістичного університету».

Упродовж своєї наукової діяльності Валентина Сидорівна висловила, висвітлила й реалізувала багато важливих наукових ідей, що знайшли практичне застосування в автоматичному укладанні словників, комп'ютерних системах редагування та перекладу тексту, які мають майже романтичні назви РУТА і ПЛАЙ. Під її керівництвом написано навчальні посібники з англійської мови, створено перекладні й частотні словники, науково-популярні книжки про автоматизацію мовознавчих досліджень.

Вона першою в Радянському Союзі використала структурні та формально-логічні методи у розрізненні семантичних структур, продемонструвавши переваги і можливості структурного аналізу у дослідженні мовних явищ. Очолювала напрям «структурна лінгвістика» в україністиці. Під її керівництвом були здійснені перші дисертаційні дослідження зі спеціальності «Структурна, прикладна і математична лінгвістика», захищені в Україні на матеріалі української мови. Загалом же під керівництвом В. І. Перебийніс захищено близько 30 кандидатських дисертацій зі структурної, математичної і прикладної лінгвістики; англійської, російської та української мов.

У різні часи В. І. Перебийніс була членом шести спеціалізованих рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій, членом редколегій журналів «Мовознавство», «Вісник Київського лінгвістичного університету», «Науковий

вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки», відповідальним редактором 35 монографій та збірників наукових статей.

Валентина Ісидорівна з превеликим натхненням підходила до роботи зі своїми студентами, не жалкуючи ні часу, ні зусиль на їх підготовку. Її лекції в університеті студенти могли слухати годинами, адже вона вміла пояснити складні наукові терміни простими словами. Вона не тільки передавала свій досвід та знання, але й вчила майбутніх «прикладників» мислити чітко та доказово. За роки навчання Валентина Ісидорівна стала прикладом для наслідування особисто для мене та багатьох моїх колег. Вона навчила нас працювати плідно, заохочуючи до нових відкриттів та популяризації прикладної лінгвістики загалом. Також Валентина Ісидорівна навчила нас самостійно працювати над своїми помилками та робила це тактовно, не нав'язуючи своєї точки зору. Валентина Ісидорівна уважно слухала нас, усе пояснювала, і видно було, що вона втішена й задоволена нашим науковим зростанням.

Завжди вражали її наукова ерудиція і чітка, майже комп'ютерна логіка. У своєму поважному віці вона дуже гарно володіла комп'ютером, продовжувала провадити наукову та педагогічну діяльність та мала дійсно феноменальну пам'ять. Її життя дійсно викликає повагу й захоплення. Вона стежила за розвитком комп'ютерної лінгвістики, виступала з доповідями на конференціях, опонентом на захистах кандидатських і докторських дисертацій.

Її невтомність у наукових пошуках істини гідна наслідування й подиву. Творчі успіхи В. С. Перебийніс висвітлено в статтях, енциклопедіях, довідниках. Її досягнення були добре відомі і за кордоном. Вона здійснила величезний прорив у галузі прикладної лінгвістики, встановила високу планку, якої нелегко буде досягти, не те щоб перевершити.

Серце цієї видатної мовознавиці зупинилось 21 грудня 2020 року, на 97-му році життя. Людина живе доти, доки її пам'ятають. Світла пам'ять про Валентину Ісидорівну вічно житиме у наших серцях.

Ярмоленко Г. А.
*(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)*

Г. Р. ПЕРЕДРІЙ – НАУКОВЕЦЬ-МЕТОДИСТ, УЧИТЕЛЬ УЧИТЕЛІВ

Ганна Романівна Передрій (1925–2019), кандидат педагогічних наук, доцент, Почесний професор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, авторка понад 100 наукових праць, із-поміж яких шкільні підручники та навчальні посібники для студентів.

Народилася Ганна Романівна Передрій 25 січня 1925 року в селі Дацьки Чуднівського району Житомирської (раніше Вінницької) області. Батько, Передрій Роман Васильович, працював бухгалтером, а мати, Передрій Марина Яківна, – в колгоспі. У родині, де панувала атмосфера поваги до українських національних цінностей, любові до рідної мови, виховували трьох дітей: Віктор – найстарший, Ганна – середня, Катерина – найменша. Усі вони мали нахил до науки, старанно вчилися й згодом отримали вищу освіту.

У квітні 1938 року батька репресували, а в червні розстріляли. Усе життя Ганні Романівні було боляче від того, що тогочасна влада несправедливо й жорстоко обірвала життя повної сил, чесною та порядною людини.

Нелегко було родині під час німецької окупації. Ганна Іванівна згадувала: «...почалася війна. Припиняється навчання, закривають школи, у селах починається набір у Німеччину, вивозять молодь. Щоб уникнути цього, я їду на залізницю працювати, чорноробочою, це з киркою. Страшна робота» [1, с. 20–21]. Пізнавши в дитинстві та юності гірких утрат, нестатків, труднощів, Ганна Романівна висталила характер сильної та вольової жінки: завжди була зібраною, вимогливою до себе, відповідальною, працьовитою, чесною. До будь-якої справи ставилася серйозно, уміла мобілізувати себе й інших.

До війни Ганна Романівна закінчила дев'ять класів, до десятого класу Тютюнницької середньої школи пішла після звільнення краю від окупантів. Навчання завершила влітку 1944 року, усі екзамени склала на «відмінно». Відразу ж без вступних іспитів була зарахована на українське відділення філологічного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. За словами Ганни Романівни, із-поміж викладачів вона найкраще запам'ятала Павла Павловича Плюща та Степана Андрійовича Крижанівського. Неодноразово, згадуючи

студентські роки, розповідала своїм учням і колегам про матеріальну скруту, голод і холод, від яких страждали повоєнні студенти: «Ми приїхали на навчання в Київ, а там немає опалення і немає їжі. В аудиторіях стояли буржуйки, які опалювали, і так ми грілися. Пам'ятаю, як один викладач, історик, по-моєму, проводячи лекцію для великої аудиторії, припиняв роботу, щоб погрітися. Сам бігав, а ми тупали ногами, настільки холодно було. І з їжею тоді суцужно було, харчування по суті ніякого, за картками» [1, с. 28]. Незважаючи на труднощі, студенти прагнули знань, усім цікавилися, ходили на зустрічі з письменниками, в кіно, театр. Ганна Романівна навчалася на відмінно й у 1949 році з відзнакою закінчила університет.

Педагогічну діяльність Ганна Романівна Передрій розпочала на посаді вчителя української мови та літератури Дешенівської середньої школи (1949 / 50 н. р), продовжила – на посаді викладача української мови, літератури та методики викладання мови Бердичівського педагогічного училища (1950 –1956 рр.). У 1953 році вийшла друком перша методична публікація Ганни Романівни, у якій авторка висвітлила шляхи підвищення грамотності слухачів педагогічних училищ.

Далі розпочався новий етап становлення науковця й викладача вищої школи. Із 1956 по 1961 рік Ганна Романівна працювала асистентом на кафедрі української мови Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, потім перейшла на таку ж посаду в Черкаський педагогічний інститут, де й пропрацювала до 1998 року. Із 1961 по 1998 рік здобувала кожен наступний ступінь професійної майстерності – старший викладач, доцент, завідувач кафедри української мови. У 1962 році захистила дисертацію «Самостійна робота учнів восьмирічної школи на уроках української мови» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності «Методика викладання української мови», у 1968 році їй присуджено вчене звання доцента зі спеціальності «Мовознавство».

Колеги й колишні студенти пам'ятають Ганну Романівну Передрій як вдумливого науковця, ерудованого лектора, чудового керівника й організатора, як «жіночу і мужню, активну й рішучу» людину. У період її завідування кафедрою неодноразово визнавали кращою в інституті за результатами наукової, методичної та виховної роботи. Ганна Романівна та викладачі кафедри багато працювали зі студентами у позааудиторний час: систематично відбувалися засідання наукового

лінгвістичного гуртка, виїзні засідання мовних гуртків у школах міста Черкаси та Черкаського району, мовні свята, конкурси та бесіди з культури мовлення вечірньої пори в студентському гуртожитку, наукові конференції та олімпіади.

Ганна Романівна плідно співпрацювала з методистами кабінету української мови та літератури Черкаського обласного інституту вдосконалення вчителів: виступала з лекціями перед словесниками області, організовувала для слухачів курсів відкриті уроки мови, до проведення яких залучала своїх кращих випускників.

Ганну Романівну знають не лише черкаські освітяни й науковці; завдяки численним методичним працям вона відома в науково-методичних та педагогічних колах усєї України. Ганну Романівну Передрій цікавили такі проблеми, як організація самостійної пізнавальної діяльності учнів, методика розвитку пізнавального інтересу до мови на уроці та в позакласній роботі, методика організації позакласної роботи з мови та факультативів із лексикології й фразеології. Ганна Романівна розробила цінні рекомендації з проблем навчання шкільного курсу фонетики, орфографії, будови слова, словотвору та морфології.

Як науковець-дослідник Ганна Романівна Передрій багато років співпрацювала з ученими лабораторії навчання української мови Науково-дослідного інституту педагогіки АПН України. Із 1984 року була співавтором підручників із української мови для 5–7 класів. Не одне покоління українських дітей засвоювало науку про мову із цих підручників, оскільки вони відповідали науково-методичним вимогам, забезпечували розвиток лінгвістичного мислення, формування українськомовної особистості.

Ганна Романівна завжди мала активну життєву позицію. Її хвилювала доля рідної мови, України. У часи тоталітарного режиму вона неодноразово ставала на захист українського слова, писала статті, де закликала вивчати й популяризувати українську культуру й мову. Під час Революції гідності Ганна Романівна підтримувала мітингувальників: «Коли ходила на майдан, побачила оце піднесення. І в мене з'явилася надія. Я вирішила, що нація таки є і вона може вистояти» [1, с. 43].

За багаторічну плідну працю Передрій Ганна Романівна нагороджена значком «Відмінник народної освіти», медалями «Ветеран праці» та «За заслуги в галузі освіти й педагогічної науки». У 2015 році їй присвоєно звання «Почесний професор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького».

Викладачі Навчально-наукового інституту української філології та соціальних комунікацій завжди із вдячністю й теплом згадують свого вчителя й наставника.

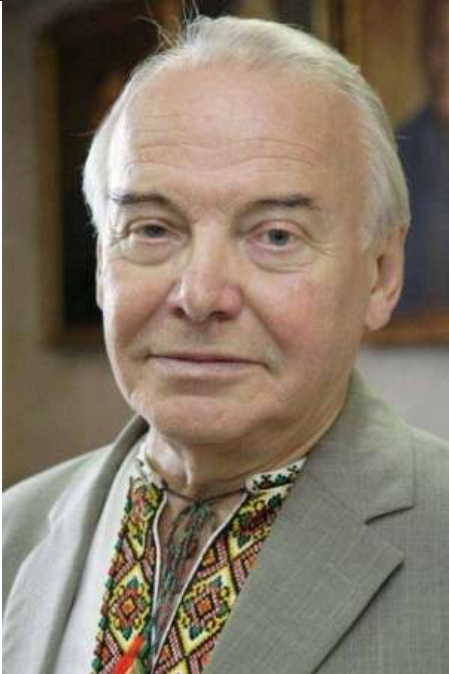
Бібліографія

1. Мартинова Г. І., Калько М. І., Шитик Л. В., Шляхова В. В. Ганна Романівна Передрій : матеріали до бібліографії вчених. Черкаси, 2015. 84 с.

2. Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення. Збірник праць науково-практичних читань до 80-річчя Г. Р. Передрій. Черкаси: Брама-Україна, 2005. 420 с.

Мацько В. П.
(Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)

ІЗ ГРОНА ШІСТДЕСЯТНИКІВ (СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ)

Пономарів Олександр Данилович (1935–2020), доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України, професор кафедри мови та стилістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта», член Національної Спілки письменників України, кавалер ордена «За заслуги» III ст., автор навчальних підручників із сучасної української мови, 250-ти наукових, науково-популярних і науково-публіцистичних праць.

Мій однокурсник, журналіст із Кропивницького, Анатолій Безтака першим довідався про смерть професора О. Пономарева, яка сталася 14 жовтня 2020 року. В телефонній розмові ми добрим словом згадали нашого прекрасного викладача практичної стилістики української мови факультету журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Його студенти любили за нестандартні заняття, які проходили цікаво, змістовно, бо Олександр Данилович наводив чимало прикладів, приносив вирізки з газет, в яких були неправильно розташовані слова в реченні, порушувались логіка викладу думки, культура мовлення. Отож нам, студентам, на практичних заняттях ставив завдання виправити такі речення, привести їх у відповідність до норм сучасної української літературної мови. Коли студенти ненароком вживали зросійщене слово, тоді доцент поправляв і просив намагатися не вживати їх, бо в українській мові є більш милозвучні і точні відповідники.

Вечорами в компанії серед хлопців зав'язувалась балачка. І хтось згадав уроки доцента Пономарева (професор А. П. Коваль читала лекції, а практичні вів О. Д. Пономарів). Здається, якщо не помиляюсь, Дмитро Понамарчук сказав, що Олександр Данилович – справжній майстер своєї справи, досконало володіє сучасною українською літературною мовою, у ній почувається настільки вільно, наче риба у воді. Толя чи то жартома, чи то всерйоз запропонував: «Готуймося до

заняць, хлопці, бо завтра Рибчик нас спитає, чи ми виконали домашнє завдання. Я ось учора кілька підшивок газет у бібліотеці перелопатив. Вишукував приклади... Зараз усе зведу до логічного знаменника».

Звісна річ, ми не все достеменно знали з життєпису наших викладачів, але ходили чутки, що Пономарів росіянин, раніше користувався прізвищем Пономарьов, а коли став вживати прізвище згідно з українським правописом, невідомо. Якось, працюючи в науковій бібліотеці імені В. Вернадського, мені до рук потрапив журнал «Всесвіт» за 1968 рік, а в ньому надруковано повість «Скелет» кіпріота-прозаїка Нікоса Ніколаїдеса (1884–1956). Наприкінці твору стояв підпис: з грецької переклав Олександр Пономарів [3, с. 123]. Любов до грецької мови прищепив йому А. О. Білецький, який досконало володів грецькою мовою, обирався Почесним членом Грецької та Кіпрської академії наук. Отже, у 60-х роках О. Пономарів українізувався, хоч і закінчив російське відділення філології Київського державного університету (1961) й працював молодшим науковим співробітником у відділі загального та слов'янського мовознавства Інституту мовознавства імені О. О. Потебні АН УРСР (1961–1976).

Його творчий хист і любов до української мови підтримав професор А. Білецький. Завдяки фаховій консультації Білецького, будучи студентами, Олександр Пономарів і Ніна Клименко зробили підрядковий переклад «Кобзаря» грецькою мовою. Білецький, відвідавши Афіни, передав групі грецьких поетів працю своїх учнів-перекладачів. Так уперше 1964 року до 150-річчя від дня народження Тараса Шевченка в Афінах надруковано «Кобзар» новогрецькою мовою. Уже за часів незалежної України спільно з Н. Ф. Клименко здійснив переклад праці лінгвіста Маноліса Тріандафілідеса «Мала грамати́ка новогрецької мови» (Салоніки, 2003). З-під пера О. Пономарева вийшли й інші твори: «Коментар. Словник імен та назв до перекладу «Іліада» Гомера» (1973), «Грецькі прислів'я і приказки» (Київ: Дніпро, 1985), роман «Життя в могилі» Стратіса Мірівіліса (справжнє прізвище Ефстратіос Стаматопулос; 1892–1969) (Київ: Дніпро, 1991). Разом з Н. Клименко вперше в Україні упорядкував антологію «Новогрецька література в українських перекладах» (Київ, 2005). Із книги грецьких приказок мені запали в пам'ять дві: «Якого вчителя матимеш, таку й грамоту знатимеш», «Письменність – то чудова річ, як розум є і досвід».

Мовознавець М. Кочерган зауважує: «О. Пономарева як справжнього представника шістдесятників можна було побачити на всіх заходах національно свідомої інтелігенції: на засіданнях Клубу творчої молоді, на вечорах, присвячених репресованим письменникам і діячам української культури, на зборах української свідомої еліти в будинку скульптора І. Гончара, у колонах смолоскипового походу, на прем'єрі кінофільму «Тіні забутих предків» у кінотеатрі «Україна», де В. Стус закликав усіх протестувати проти арештів української інтелігенції, у щорічних

акціях біля пам'ятника Т. Шевченку, присвячених дню перевезення тіла Шевченка в Україну» [1].

Тепер відомо, що професор Пономарів – виходець із простої родини, батьки якого, переселенці з Чернігівщини, мешкали в селі Носові за 20 кілометрів од Таганрога Ростовської області. До 1933 року там навіть була українська школа, потім влада її закрила, тому малий Сашко навчався в російській школі, але вдома розмовляли українською, на перервах – також. А на уроках – зась. Можливо, що така заборона спокушала учня після закінчення школи удосконалити свої знання з української мови. Саме так і вчинив, поїхав до Києва. Подав документи на здобуття спеціальності вчителя української мови і літератури, не пройшов за конкурсом, бракувало знань з літературної мови. Тому поступив на російське відділення. Але, маючи давнє українське коріння, завдяки генетичній пам'яті зміг самотужки вивчити українську літературну мову. Захопився перекладами, які змушували щоразу заглядати у словник, а ще постійно спілкувався у побуті зі студентами. І коли його запросили на роботу в Інститут мовознавства, він уже був достатньо сформованим українським філологом. Власне у розмові з журналістами сам О. Пономарів зізнався, що він літературну мову засвоїв у Києві [2, с. 3].

Опанувавши літературну мову, позитивний результат закріпив практично: 1975 року захистив кандидатську дисертацію на тему «Лексика грецького походження в українській мові». Саме в цей час І. Білодід, директор Інституту мовознавства, палко захищав ідею «гармонійної» національно-російської двомовності, за його безпосередньої участі посилено розроблялася наукова програма «Роль російської мови як засобу міжнаціонального спілкування». З під-пера І. Білодіда вийшли праці «Ленинская теория национально-языкового строительства» (1972), «Мова і ідеологічна боротьба» (1974). О. Пономарів, який у 50-х роках з російськомовного середовища потрапив в україномовне і який долучився до руху шістдесятників, не міг терпіти атмосфери дворушництва, зрадництва у мовному питанні. Свої погляди висловив уголос на зборах. Не забарились оргвисновки: інакодумця було звільнено з наукової установи. Відтак у період епохи «маланчуківщини» з червня 1976 до лютого 1979 рр. працював старшим редактором у київському видавництві «Техніка». А від лютого 1979-го до останніх днів був викладачем, старшим викладачем, доцентом, професором кафедри мови та стилістики факультету журналістики (перепрофільованого в Інститут) Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Упродовж 1988–2001 рр. обіймав посаду завідувача кафедри мови та стилістики, саме тоді О. Д. Пономарів захистив докторську дисертацію на тему «Проблеми нормативності української мови в засобах масової інформації» (1991). У 1995–1996 рр. та в серпні 1998 року був професором української мови Інституту східноєвропейських студій Карлового університету (Прага).

Знають українські філологи О. Пономарева й за його фундаментальними працями «Взаємодія художнього та публіцистичного стилів української мови» (1990, співавтор), «Лексика грецького походження в українській мові» (2005), «Сучасна українська мова» (1997, 4-те вид. – 2008, співавтор і редактор), «Стилістика сучасної української мови» (1992, 3-тє вид. – 2000), «Культура мови. Мовностилістичні поради» (1999, 4-тє вид. – 2011), «Українське слово для всіх і для кожного» (2013, 2-ге вид. – 2017). Як лексикограф брав участь у написанні словників «Етимологічний словник української мови», «Фонеми г та ґ. Словник і коментар», «Новогрецько-український словник» (2005, співавтор), «Українсько-новогрецький словник» (2008, співавтор), «Словник античної мітології» (співавтор, 2006). А ще є автором понад 250-ти наукових, науково-популярних і науково-публіцистичних праць з історії й культури української мови, проблем нормативності мови засобів масової комунікації, українсько-грецьких мовно-літературних зв'язків, теорії й практики перекладу. О. Пономарів брав активну участь у роботі комісії з питань правопису, виступав у ЗМІ з роз'ясненням його засад, вів дискусії на телебаченні з опонентами нового правопису тощо) і, водночас, мав свою наукову школу, підготував 10 кандидатів філологічних наук. А ще ж науковець багато років поспіль був незмінним блогером на сайті «Нова Україна». До його авторитету, фахових знань зверталися сотні людей, щоб отримати відповіді на питання про труднощі правопису чи перекладу тієї чи іншої лексеми, словосполучення українською мовою.

Має рацію М. Кочерган, зацентрувавши увагу на активній громадській позиції Пономарева. Із 1994 до 2005 рр. мені випала честь очолювати Хмельницьке обласне об'єднання товариства «Просвіта». У Києві під час просвітянських нарад, конференцій, з'їздів зчаста зустрічався зі своїми університетськими вчителями О. Пономаревим та А. Погрібним (читав курс української літератури ХХ століття). Олександр Данилович був незмінним заступником голови ВУТ «Просвіта» П. Мовчана. Любив президію, бувало іноді, ще Павло Михайлович не розпочав

нараду, а О. Пономарів уже зайняв своє місце (завжди сидав поруч і праворуч Мовчана). Такий факт свідчить про дисциплінованість, професор ніколи не запізнювався ані на аудиторні заняття, ані на будь-які заходи. Тоді ж, перебуваючи у Києві, Олександр Данилович не раз цікавився моїми справами. Якось, готуючись до звіту, у «Просвіті» професор переглянув мою особову справу.

При зустрічі сказав: «Віталію Петровичу, я знаю, що у Вас наближається золотий ювілей. Підготував сюрприз – невеличку розповідь про Вас. На розширену статтю

бракує часу. Візьміть, можливо у Хмельницькому десь надрукуєте». Так, 20 років тому надрукували статтю «Мацько Віталій: до 50-річчя з дня народження» в «Календарі знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2002 рік» за підписом О. Пономарева [4, с. 37–39]. 2005 року естафету керівництва обласною «Просвітою» перейняла письменниця Ніна Шмурікова-Гаврилюк, так вирішили делегати конференції. З того часу більше віч-на-віч мені не доводилось зустрічатися з Олександром Даниловичем, лише стежив за його публікаціями в пресі, використовував і досі використовую фундаментальні праці професора на практичних заняттях зі своїми студентами.

Бібліографія

1. Кочерган М. П. Слово і діло. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=333>
2. Кушнір Л. «Літературну мову я вивчив у Києві». Напередодні свого 75-річчя професор-філолог Олександр Пономарів розповів «УМ», навіщо Україні повертатися до «харківського» правопису, а політикам – влаштовувати мовні курси. *Україна молода*. 2010. 15 жовтня. С. 3.
3. Ніколаїдіс Нікос. Скелет : повість. Перекл. Олександра Пономаріва. *Всесвіт*. 1968. № 12. С. 113–123.
4. Пономарів О. Мацько Віталій: до 50-річчя з дня народження. *Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2002 рік*. Хмельницький, 2001. С. 37–39.

Денисюк В. В.
(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)

ВІРА ЮРІЇВНА ФРАНЧУК – (НЕ)ПРОСТО ЛЮДИНА, ДРУГ, НАУКОВЕЦЬ

Франчук Віра Юріївна (1932–2019) – доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, авторка першої наукової біографії О. О. Потебні, а також понад 250 праць у царині історії української та російської мов, текстології, літописання.

Завжди складно писати про когось у минулому часі. Єдиним позитивним моментом цього залишається тільки те, що ти був знайомим із людиною, яка кардинально змінила твою життєву стежу. Можливо, з вісі часу по-іншому сприймаються гострі кути, що вже й видаються не такими гострими, а радше через максималізм неправильно зрозумілими.

Для мого наукового життя Людиною-дороговказом стала Віра Юріївна Франчук. Переглядаєш нині біографічні дані на сайті Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, в енциклопедії «Українська мова», кругом, де можеш щось знайти про відому філологиню, – а інформація традиційна, суха, її не так і багато. Народилася, закінчила виш, прийшла на роботу в Інститут мовознавства, захистила кандидатську, докторську, автор монографій, лауреат премій ... Відданість Віри Юріївни робочій альма-матер приголомшує – пропрацювала в Інституті майже 61 рік!!! Мало хто нині всидить стільки на одному місці, та й для когось це може бути тривалішим, аніж життя.

Моєму знайомству з Вірою Юріївною – чверть століття. Розпочалося воно зі студентської лави, коли на 5 курсі інституту тоді не відома мені лекторка прийшла читати курс «Загальне мовознавство». Віра Юріївна вирізнялася від «місцевих» уже тим, що з усього «предметного» начиння мала тільки план заняття. Це попервах здивувало, а коли вона розпочала лекцію, все стало на свої місця – жодних матеріалів їй не потрібно було, оскільки це була Людина-енциклопедія, яка мала відповідь на будь-яке мовознавче запитання. Мовознавче – мало сказати, бо ж постійно підтверджувала думки прикладами з давньої літератури та історії.

Інформації було настільки багато, що наш, тоді ще науково несформований, мозок «закипав», відмовлявся сприймати, блокував, бо окремі положення перекреслювали те, що вчили з історії української мови чи сучасної української літературної мови на попередніх курсах.

«Народний» спротив, що зрідка виникав на такі питання, вирішувало толерантне, педагогічно виважене розуміння і ставлення Віри Юріївни. Жодного підвищення голосу, жодного слова образи ... «Будь ласка, це Ваша думка. Тільки доведіть її», – казала, бо дуже не любила голослівства. Факти мали бути науково доведеними, а не почерпнутими з «жовтої» преси чи популярних у другій половині 90-х минулого століття брошурок-шарлатанок, особливо з питань походження та історії української мови. Віра Юріївна апелювала до академічної науки, різних джерел, що могли хоча б якось запустити промінець світла в наші темні наукові душі.

Пам'ятаю, що апогеєм послугувало заняття, на якому професорка розповідала про розвиток вітчизняного мовознавства в ХІХ ст., зокрема про В. Григоровича, Й. Бодяньського, П. Лавровського, О. Потєбню та ін. Власне, найбільше зацікавила діяльність Й. Бодяньського з опрацювання і видання пам'яток, що уможливило їх доступ широкому загалу для різних досліджень. От тоді Віра Юріївна і запропонувала ознайомитися з «Історією русів» (видання 1846 р., підготовлене Й. Бодяньським), мовляв, «суперечлива пам'ятка, яку досліджують переважно літературознавці та історики. А якщо спробувати студіювати мову?» Завдання отримав, але підготовка мене як діяхроніста бажала бути кращою, бо ж попервах і справді видалося, що то суцільна російщина. Мабуть, тільки після третього прочитання почало потихеньку приходити мовознавче прозріння: ось же вони – фонетичні, морфологічні, лексичні риси української мови! «Так їх мало для повноцінного дослідження», – заявив Вірі Юріївні, на що отримав відповідь: «А Ви цікавилися, хто автор пам'ятки? Яка мовна ситуація була в цей час? Яка прагматика цього тексту взагалі?» Як кажуть, настав перший момент істини: я починав розуміти, що відірвано досліджувати ту чи ту проблему не можна, оскільки висновки у кращому разі будуть проміжними, у гіршому – просто надуманими. Два дні ми спілкувалися про методику вивчення пам'яток. Для прикладу Віра Юріївна розповідала про свої наукові пошуки зі «Словом о полку Ігоревім», Київським та Галицько-Волинським літописами. До наступного приїзду професорки отримав завдання – підготувати статтю про фонетичні особливості «Історії русів».

Навесні 1997 року точилися вже предметні розмови. Віра Юріївна скрупульозно перевірила кожен приклад не тільки на правильність виконання, але й на паспортизацію (це привчала робити паралельно з опрацюванням пам'ятки) і точність передачі давнього тексту (якось довелося бути присутнім, коли Інна Петрівна Чепіга критикувала одне видання ділових текстів за неправильне

відтворення з оригіналу: «Це ж стільки помилок відтепер піде в наукові дослідження!»). Закономірно, що проти більшості слів з'явився знак питання. Але він не просто там «завис», а з відповідним коротким коментарем та покликанням на той чи той словник. Докладніше мені довелося з'ясовувати згодом, бо що ж в Умані можна було знайти, коли філологічний факультет кілька років як започаткували. Бібліотека була багата тільки на «Этимологический словарь русского языка» Г. П. Циганенко та перший том «Етимологічного словника української мови». Це стало ще одним поштовхом до комплексного формування мене як науковця: я розпочав шукати і купувати словники й необхідну фахову літературу, хоч поки не було вирішено питання з подальшим працевлаштуванням.

Непомітно у клопотах збігло літо. Осінь розпочав у рідній альма-матер на кафедрі української філології. І чи не карма?! Читати довелося історичну граматику та загальне мовознавство. Як кажуть, усі карти в руки для підвищення інтелектуального рівня. Восени знову приїхала Віра Юріївна читати студентам лекційний курс із загального мовознавства (я вів за нею практичні заняття). Але про мене вона не забула. Інший статус – тож інші вимоги, тому й розпочала ліпити образ майбутнього дисертаційного дослідження, тим паче що «захищені» на кафедрі обраховувалися кількома пальцями однієї руки. Пам'ятка одна – діапазон тем широкий: від її мовних особливостей загалом до конкретного рівня чи системи, аж поки не зупинилися на пропріативах – «Онімія “Исторіи русовъ” у контексті українського ономастикону». До цього я вже встиг ознайомитися з багатьма працями Віри Юріївни, переконатися в їхній науковій глибині, проте тільки після визначення з ономастичним вектором своїх подальших студій дізнався, що в арсеналі професорки є й розвідки з історичної антропоніміки «Питання становлення українських прізвищ» (1962) та «Українські особові назви XVII ст.» (1965).

Від'їжджаючи, Віра Юріївна дала номер домашнього телефону та окреслила короткий алгоритм дій: звітувати про виконану роботу раз на місяць, телефонувати можна до 22.00. Цікаво, що «невиконання» оберталось бумерангом: професорка знаходила час і можливість сама потелефонувати або на кафедру, або іншим членам кафедри, аби перепитати, чи працюю я над дослідженням, чи не всунув нікуди своєї голови. Отак я опинився під своєрідним ковпаком центру і периферії.

Усі добре пам'ятають науковий інформаційний голод кінця 90-х – початку 2000-х: листи про той чи той науковий захід украї рідко потрапляли до нас. Величезним бонусом у цій ситуації знову ж таки стала Віра Юріївна, яка постійно повідомляла про різного рівня мовознавчі та іншого спрямування конференції. І першою немовознавчою конференцією, яка з легкої руки Віри Юріївни отримала міждисциплінарний статус, поповнившись лінгвістичною секцією, були «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні», що до цього вже мали семирічну традицію (проводили 7 разів і видрукували 7 випусків збірника наукових праць).

Прикметно, що з 8-ої конференції (1999) постійну участь у роботі секції брали і члени кафедри української мови. Однак то була б не Віра Юріївна, якби обмежилася тільки Уманню. З кожним роком географія секції розширювалася, так що в добротні роки тут презентували результати своїх досліджень представники академічних інституцій Києва і Львова та багатьох українських освітніх вишів.

Вернадка, стародруки ... Потихеньку вимальовувалася робота, допоки Віра Юріївна не запросила взяти участь у конференції, яку 19 грудня 2000 року проводив Інститут мовознавства і яка була присвячена 95-річчю від дня народження та 5-річчю від дня смерті М. А. Жовтобрюха. Після виступу очільник секції В. В. Німчук коротко зауважив: «Нічого з цього не вийде, бо пам'ятка написана російською мовою». Подальше обговорення з Вірою Юріівною вектора кандидатського дослідження затяглося на півроку. Майже в кожній розмові вона, ставлячи себе за приклад, резюмувала: «А Ви робіть далі. На моєму захисті також один опонент був “проти”».

За ці півроку побував у Львові на конференції, де Дмитро Григорович Гринчишин, Ірина Йосипівна Ощипко, Левко Михайлович Полюга, Уляна Ярославівна Закревська підтримали та наполягли на продовженні студіювання пам'ятки, оскільки «не гоже комусь дарувати своє, особливо що стосується нашої історії та мови». Саме у Львові виникла ідея поставити «Історію русів» у низку однорідних текстів, що автоматично зніме різкий мовний контраст, бо ж більшість українських авторів XVIII ст. послуговувалися проросійським варіантом української мови, орієнтованим на тодішнього російського читача. Тож із лютого 2001 року робота набрала інших обертів, так що на осінь 2002 року вже проходив попередній захист.

Віра Юріївна повністю підтримала таку наукову свободу, допомагала порадами, домовлялася про консультації з відомими ономастами. Кожна зустріч у 702 кабінеті розпочиналася із запитання «Чи вже готова робота до обговорення?», далі йшов чай чи кава, до яких дбайлива господиня подавала печиво або тістечка, не забуваючи за цією «теплою» справою вставити «А Ви ще цю книгу використовували?» та нагородити інформаційним листом нової конференції. Хоч на мою участь у конференціях у Віри Юріївни було своє бачення. Вона часто повторювала до захисту кандидатської і під час написання докторської: «Уже досить їздити. Пора писати».

Щоб відчутти смаленого наукового вовка, попередній захист, крім Умані, проходив ще раз у відділі загальнославистичної проблематики і східнослов'янських мов. З часом розумієш, що то було не надумане керівником покарання, а шабля наукового сходження, коли фахівці вищого гатунку не «зарубають», а стануть тобі консультантами з цінними безкоштовними порадами. Після цього захисту основний уже видався звичайною формальністю.

Віра Юріївна турбувалася за все: і про опонентів, і про провідну організацію, і про відгуки, і про виступ, і про супровід документів ... Здавалося, якби могла, сама б усе зробила. Так, до речі, сталося з відгуком провідної організації, який неправильно засвідчили печаткою, і Віра Юріївна контактувала з ректором Одеського національного університету імені І. І. Мечникова про виправлення та передачу на Київ першого аркуша відгуку.

Захист мав би принести заспокоєння. Але не у випадку з Вірою Юріївною. Промоніторивши лінгвістичну україністику, шанована професорка зупинилася на історичній фразеології і запропонувала дослідити динамічні процеси в цій підсистемі української мови впродовж XI–XVIII ст. Тож з осені 2003 року розпочалася нова ера в моєму науковому житті.

Віра Юріївна продовжувала далі приїжджати в Умань читати лекції. Щоразу ми зустрічалися в її кімнаті в гуртожитку. Як завжди, чай, печиво, задушевна бесіда і ... наука. Вогонь того вулкану науки, що став еством професорки, потихеньку запалював нас. Відбувалася непомітна передача естафети: комплексне, а не фрагментарне наукове сприйняття проблеми, наукова відповідальність, наукова глибина, увага до найменших дрібниць, наукова об'єктивна критика. За ці роки наука настільки стала моєю органічною складовою, що кожну писанину оцінюю крізь призму Віри Юріївни: чи правильно паспортизував? Чи правильно набрав давній текст? Чи проаналізував думки всіх, хто займався цією проблемою? Чому саме це, а не інше значення реалізує слово в контексті? Чи засвідчено зміни в семантичній структурі? Чи провів паралелі з іншими слов'янськими мовами? Чи зберігає слово традицію вживання? Чи перейшло в пасив?.. Уже самостійно обираючи платформу для презентації результатів своїх досліджень, звернув увагу, що Віра Юріївна не досить часто гостя на конференціях в Україні. Якогось разу заговорили і про це, на що отримав відповідь: «У мене багато запрошень із-за

кордону. В Україні теж приїжджаю тільки на запрошення, бо ж не можна всюди встигнути. Яка тоді якість підготовленого виступу, якщо таких буде кілька десятків на рік? Я обираю для себе 4–5 конференцій, куди ретельно готуюся. Зрозуміло, що це конференції, близькі моїм науковим інтересам». Так професорка актуалізувала в моїй науковій площині відоме

гасло «краще менше, та краще». Але подорожувати любила. Якось запитала, чи не маю інформації про конференції в Білорусі. На часі була тільки VII Міжнародна наукова конференція «Славянская фразеология в синхронии и диахронии» в Гомелі, узяти участь у якій і запропонував Вірі Юріївні. Так уже я став причетним до знайомства наприкінці жовтня 2014 року В. Ю. Франчук із метрами білоруської лінгвістики Володимиром Івановичем Ковалем, Василем Васильовичем Шуром, Миколою Павловичем Антроповим.

Віра Юріївна була досить ергономною, ніби боялася завдати іншим клопоту своєю присутністю. «Я сама» – ніби про неї: сама приїду, сама поселюся, сама приготую поїсти ... Одного разу я поїхав на автовокзал і придбав квиток на Autolux до Києва, попередив водія, що місце зайняте і щоб жодних коштів з пасажирки вони не брали. Віра Юріївна спокійно поклала речі, перепитала у водія вартість квитка, підійшла до мене і, даючи гроші, сказала: «Я сама в змозі оплатити проїзд. От коли Ви отримуватимете стільки, скільки я, тоді поговоримо».

Прикметно, але Віру Юріївну не можна було зустріти за «миттям кісточок». Ні, вона «сікла» все, але на те то і її думка, щоб залишатися при ній. Тільки зрідка не при всіх вона дозволяла незначні коментарі, дивуючись, як люди можуть марнувати час на не варту уваги. Дуже сміялася з усього того мишачого вовтузіння, на що завжди додавала: «Хай собі роблять. Їм більше треба, а нам робити своє». На жаль, більшість моїх колег-мовознавців, зустрівши «по одьожке» невисоку на зріст жінку, так і не змогли піднятися на вищий її рівень – розум.

Віра Юріївна стала для мене символом науковості. Символічно, мабуть, що перейшла вона в інший вимір саме на Сорок святих, залишивши нам у спадок неоціненні наукові доробки, Потебніану, а також жарини того вулкану, що не дають згаснути українській лінгвістиці.

**За достовірність інформації і відсутність плагіату
відповідальність несуть автори**

**Свої зауваження, побажання і пропозиції можна висловити
у дзвінках та електронних повідомленнях
Торчинському Михайлу Миколайовичу
(електронна адреса: mina@ukr.net;
тел. 096-95-93-660).**

МИ ПАМ'ЯТАЄМО...

ЕЛЕКТРОННИЙ ЛІНГВОМЕМОРИАЛЬНИЙ АЛЬМАНАХ

Матеріали круглого столу
Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Проблеми філології: історія та сучасність»
(Хмельницький, 19 лютого 2021 року)

Відповідальний за випуск *Торчинський М. М.*
Дизайн і технічна коректура *Торчинської Н. М.*